

Noorloomade näituseks ettevalmistamise töötoad

17.03.2016 Topi talus Läänemaal ja 18.03.2016 Piira talus Lääne-Virumaal

Koolituse eesmärk.

Teha kogenematule naabrimehele selgeks (veenda naabrimeest!), et ka Eestimaal kasvatatav lihaveis on taltsutatav kui on valitud sobiva temperamendiga heas konditsioonis loom, kasvatajal olemas vajalikud algetadmised looma taltsutamisest, praktiline kogemus ja piisavalt aega ja huvi sellega tegeleda.

Näitustel lihaveiste esitlemine annab kasvatajale võimaluse näidata oma karja parimaid loomi ja võimaluse müüa väga häid loomi väga hea hinnaga – kes meist ei oleks huvitatud, et tema karjas on väga hea iseloomuga, kergesti käideldavad ja heas konditsioonis suurepärase lihakusega lihaveised! Selliseid loomi on lihtsam kasvatada ja hea müüa.

Me oleme lihaveiste näitustega alustanud, kuid nüüd soovime teha järgmise sammu, et loomad oleksid ringis üheaegselt ja paremini võrreldavad.

Looma pügamine.

Mitmetes maades eesrindlikumad farmerid kasutavad pügamist. Meil Eestis on pügamiseks parimad ajad kaks perioodi – üks sügisel, kui putukad loomi enam ei kiusa ja veel ei ole külmad saabunud ja teine periood kevadel kui päevasel ajal on õhutemperatuur juba valdavalt „+“ kraadides ja putukateni on veel aega. Seega sügisel sobib pügamiseks aeg septembri lõpust kuni oktoobri lõpuni ja kevadel märtsist aprilli keskpaigani. Pügamine tekitab loomale kerge šoki, sest ilma karvkatteta hakkab kergesti külm just esimestel päevadel, (selle vältimiseks võib pügada ka ainult vaksa jagu mõlemalt poolt selgroogu jättes küljed ja kõhu pikema karvaga), umbes kahe-kolme nädalaga karvkate saab juba uue tiheda moe.

Pügamise plussid – püगतud looma nahal parasiitidel väga ebamugav elutseda ja loom saab sügamisega nendest kergema vaevaga lahti, karvade sees on parasiitidel soe, aga ilma karvadeta nahal külm. Päikesevalgus saab nahale hästi ligi ja mõjub tervendavalt nii nahale kui aitab soodustada looma ainevahetust ja selle tulemusel on oodata juurdekasvu suurenemist.

Pügamise ohud – väga külmal ajal loomal alguses külm ja stressis loom vastupidi ei söö korralikult, juurdekasv langeb, suureneb haigustele vastuvõtlikkus. Kui loomadel puudub varjualune, siis vihmaste ja lörtsiseguste ilmade madalatel „+“ temperatuuridel märjal karvkatteta loomal oht stressi sattuda.

Pügamiseks on hea alustada sabajuurelt ja sealt rahulikult edasi mööda selga. Pea pealt pügamist enamasti loomad pelgavad ja pea pealt saab pügada kasvatajale ohutult vaid üsna rahulikke ja hästi käideldavaid loomi. Oma karjas saan valdava osa loomadest pügada ilma neid fikseerimata. Pigem on oht, et kui pügada karja hierarhias madalamal olevat looma, siis võimukamad võivad teda eemale peletades ja ise pügamist soovides tahtmatult kasvataja panna ohtlikku olukorda. Selle vältimiseks võib kasutada püगतava looma eraldamist väiksemasse aedikusse.

Õigel ajal püगतud loom on ka näitusel ilusama välimusega.

Sügamine – miks ja kuidas?

Eks meil kõigil meeldib kui meid mõnusalt silitatakse meeldiva olendi poolt! Selles mõttes on inimesed ja loomad väga sarnased – puudutus on nii füüsiline nauding kui ka sotsiaalse suhtlemise vahend. Parim aeg loomaga silitamise kaudu kontakti loomiseks on talvine pidamise periood. Sabajuure pealt enamasti ikka loomal natukenegi sügeleb ja kui looma harjutada inimese puudutustega, siis alustades sabajuurelt sügamisega vähemalt üle päeviti võib saada looma üsna taltsaks juba ühe-kahe nädalaga. Kasvataja liigutused peavad olema väga rahulikud ja üsna aeglased. Rahmeldamine ja äkilised liigutused tekitavad loomades hirmu ja ohutunde ning soovi põgeneda ohutusse paika. Kui üks loom juba põgenema pistab, siis enamasti on terve kari ärritunud ja tal kohe kannul. Sügamisega saad saavutada loomaga kontakti, et ta enam ei karda inimest, hakkab inimest usaldama ning inimese lähenemisega seostub loomal positiivne emotsioon (sügamine). Sügamist saab edukalt ühendada maiuste andmisega (leib, kartulid, porgandid, õunad, eriti metsõunapuu õunad). Kui karja üldine foon on saadud rahulikuks, eriti karja juhtloomad, siis saab nendega hästi hakkama. Päris kõiki loomi ei saagi usaldavaks ja väga rahulikuks, aga seda saab võtta kui väljakutset edasiseks aretustegevuseks.

Päitsete tegemine

Lihaveis on harjunud vabadusega ja tema taltsutamine sõltub otseselt kasvataja oskustest ja võimetest.

Köis on lihtne, odav ja õigel kasutamisel väga efektiivne vahend lihaveiste fikseerimiseks, et teha vajalikke loomakasvatuslikke toiminguid – näiteks: seemendamine, ravimine, looma tervise kontroll jne.

- Töövahendid looma püüdmiseks ja fikseerimiseks:

- köis kuni 5 m
- kepp pikkusega 1,2 - 2 m

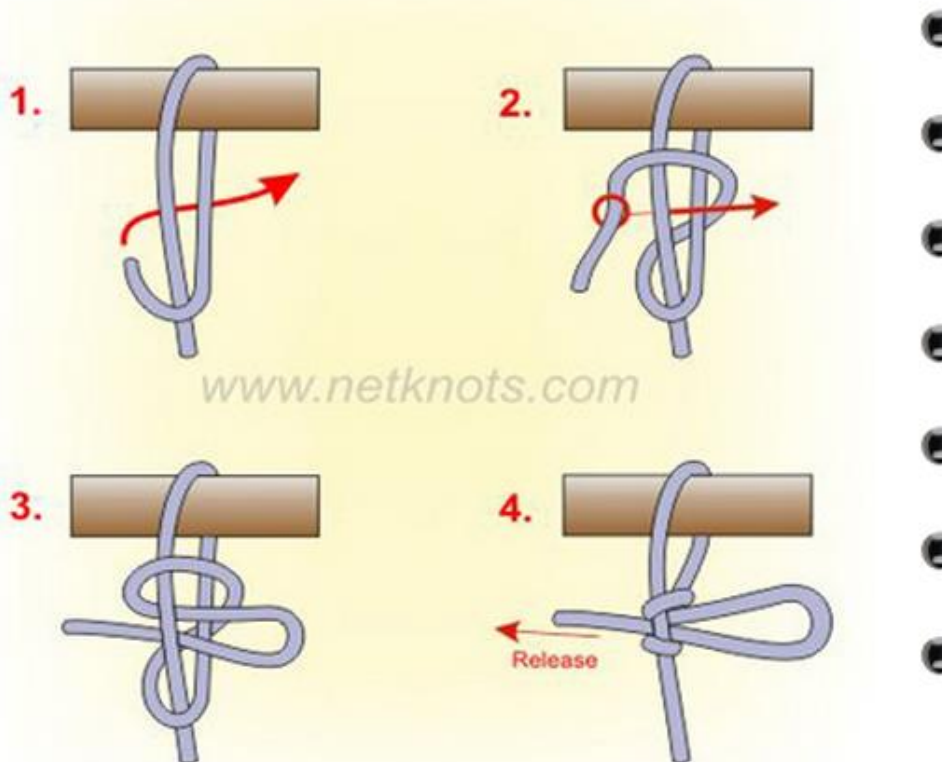
Lihtsam päitsete variant on alguses loomale poov, kuid valmiskujul looma efektiivselt fikseeriv.

Keerulisem päitsete variant on sobiv kui on vajadust ajaliselt pikema kestvusega köiest päitsete järele.

Sõlmed peavad olema **väga tugevad** ja looma rapsimisel **ei tohi** järgi anda. Samal ajal peavad sõlmed olema **suure koormuse all kergesti vabastatavad**, et vältida loomale kannatuste tekitamist.

Näiteid sõlmedest:

SLIPPED BUNTLINE

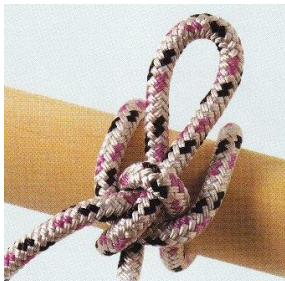

© Copyright 2012 John E. Sherry

www.netknots.com

- http://www.netknots.com/rope_knots/slipped-buntline/

Maantee sõlm

Sõlme kasutati hobuse või mõne muu looma sidumiseks peatuskohal. Sõlm peab pinge all hästi ja samas on ühe käega kiiresti lahtitõmmatav.

Vaata sõlme sidumist

1. Pane nööri aas pulga tagant läbi, aas jääb ülespoole (**nööri ots** vasakul, nööri paremal pool jätkumas)
2. Tõmba nööri aas pulga eest aasast läbi
3. Tõmba aas koomale
4. Tee pulga ees **nööri otsaga** veel üks aas ja pista see tekkinud uuest aasast läbi
5. Vea teine aas ja nööri omavahel kinni
6. Sõlme lahtitõmbamiseks tõmba **nööri otsast**

Litsenseeritud: [Creative Commons Attribution 3.0 License](https://creativecommons.org/licenses/by/3.0/) Sõlmed ja kinnitused

- <http://www.tlu.ee/opmat/tp/sõlmed-kinnitused/index.html>

Veel linke sõlmedest:

<http://www.animatedknots.com/>

http://www.jkalpiklubi.ee/kool/materjalid/sõlmed_harjutamiseks.pdf

Looma käitumine

Märgid: saba püsti, pea liigutused üles alla, kõrvade lidus asend, pea püsti, pea all ja puhiseb – võib rünnata, samas pea all ja rahulikult – alistuv käitumine. Äsja poeginud loom võib olla väga ohtlik ja ettearvamatu käitumisega. Ka kõige sõbralikum loom võib poegimisel teha oma käitumises kannapöörde.

Loomale on tihti vaja näidata, et mina olen karja juht ja domineeriv. Selleks kui mingeid vahendeid käepärast ei ole ja on tekkinud ootamatu vastasseis loomaga, siis on üsna mõjuv kui loomale lüüa täpselt ja üsna tugevalt lahtise käega vastu silma. See sunnib enamasti looma hetkeks taanduma ja on võimalik midagigi ette võtta. Samas enamus loomi sellise löögi peale taanduvad kui neil selleks on vähegi ruumi ja nende jaoks esmane oht on möödas. Looma allutamiseks on efektiivne ka vee pritsimine loomale vastu silmi.

Plasttoru (PEM toru, soovitatavalt läbimõõduga $\frac{3}{4}$ ") on looma suunamiseks ja käitlemiseks (ka tõrjumiseks) lihtne ja hästi käepärane vahend (pikkus väiksemas ruumis 120 cm, kui rohkem ruumi, siis sobib hästi ka 140 cm). PEM toru ei lähe niisama lihtsalt löögiga pooleks, nagu tihti juhtub juhuslikult haaratud puuroikaga või vitsaga!

Oma karjas oleme pannud valdavalt ammedele enne poegimist päitsed pähe, et peale poegimist või poegimise ajal saaks vajadusel kerge vaevaga amme fikseerida.

Kergaedadest poegimisboksi minimaalne suurus on 3*3 meetrit, kuid üle 750 kg kaaluvale ammele on selline poegimisboks liiga väike, pigem sobib boks suurusega alates 3*4,5 meetrit. Poegimisboks ei peaks olema ka liiga suur, sest siis on juba raske amme vajadusel fikseerida.

Kui saad vasikaga kontakti esimeste elupäevade jooksul, siis vasikate hilisem taltsutamine ja nende usalduse võitmine on enamasti oluliselt lihtsam. Vasikate sündimisel KalbiVital on olnud üsna lihtne ja käepärane vahend vasikate turgutamiseks kui amm on pöörane, ei lase lüpssta või aidata vasikat tissi otsa esmase ternespiima saamiseks.

Ninarõngas

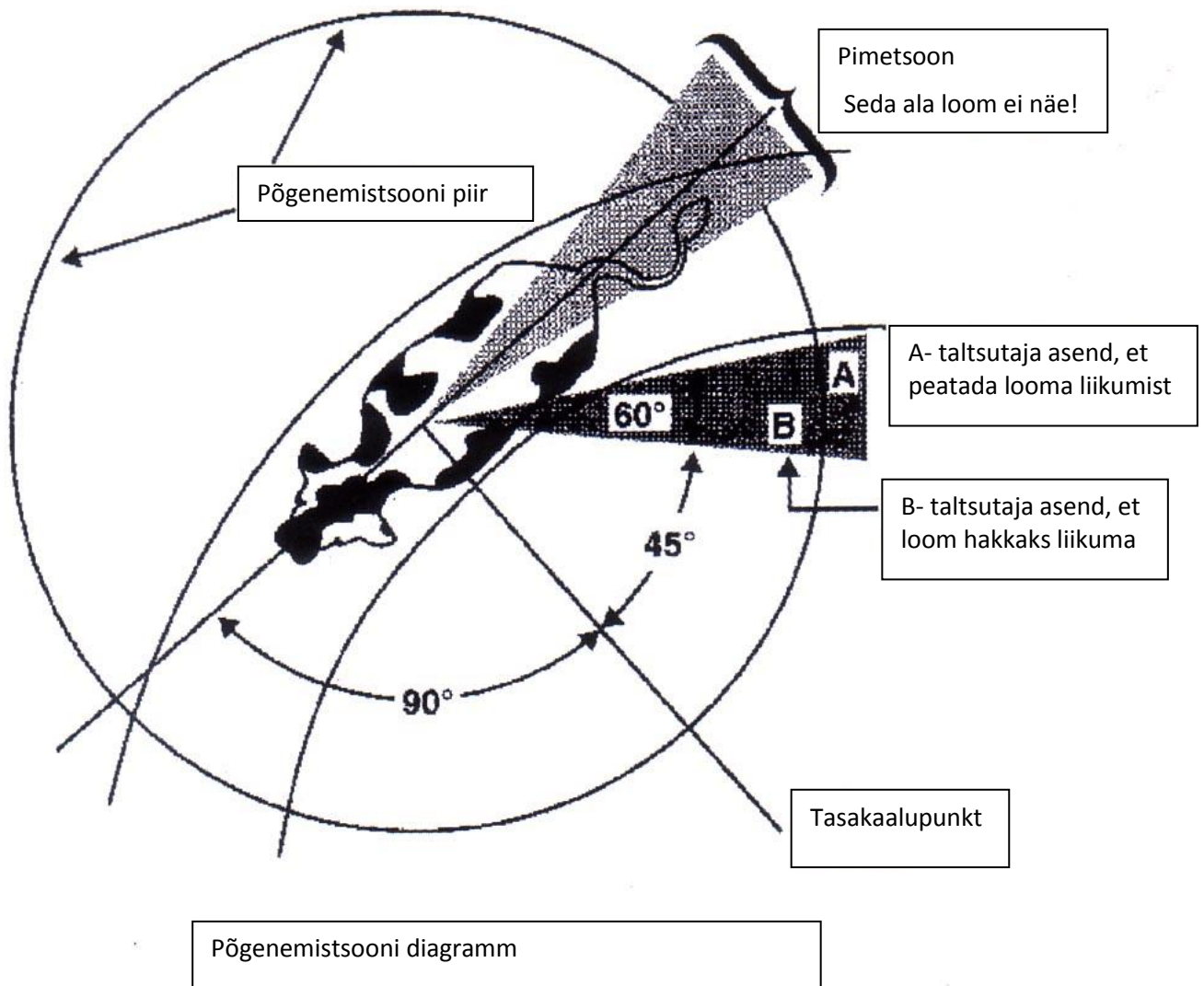
Peaks olema olemas kõigil sugupullidel. Esimesed kaks nädalat nina veritseb kohati ja haavad paranevad, kuid hiljem aitab oluliselt lihtsamalt pulli allutada kasvatajale. Sellised pullid, kes enne ninarõnga panemist soovisid puseleda ka inimesega ja näidata oma jõudu, muutuvad peale ninarõnga panemist palju vaoshoitumaks. Ninarõnga võiks panna pullile 9-10 kuu vanuselt – siis on pull veel kergemini fikseeritav, aga ei ole enam ninarõnga jaoks liiga väike. Kui väga väikesele pullile panna ninarõngas, siis see oluliselt takistab pullil söömist ja juurdekasv võib oluliselt langeda. Ninarõngast võib panna ka vanemale pullile, kuid siis peab olema võimalus looma tugevaks fikseerimiseks, sest vana pulli jõud on väga suur.

Näitustel liigutatakse looma valdavalt päitsete abil, ninarõnga nõör on garantiiks, et loom käest minema ei paneks. Ninarõnga nõör on julgestusköieks. Loomaga näitusel käimisel ei tohi lasta köiel minna liiga pikaks, looma peab köie otsas kogu aeg tunnetama. Liiga pika köie puhul saab loom äkilise liigutuse puhul hoo sisse ja suure looma peatamine on üsna keeruline ja oskust ning kogemusi nõudev. Ninarõnga nõörist tuleb looma vajadusel tõmmata ainult kergelt ja alguses peab teda pikkamööda harjutama, et loom alluks ja saaks aru, et kui järgi annab, siis valu kaob. Loomaga tuleb enne näitust teha iga päev tööd ja harjutada teda käituma just nii nagu temalt oodatakse näitusel. Inimesega koos liikumine peab olema looma jaoks loomulik tegevus. Esimestel päevadel ei peaks looma treenima kauem kui 0,5 tundi.

Looma näituseks treenimine võtab aega ja hea tulemuse saavutamiseks on vaja loomaga tegeleda enne näitust ca 0,5-1 tund päevas 2 nädalat kuni üks kuu. Looma iseloomust $\frac{1}{2}$ on tema oma (loomu enda geneetiline soodumus) ja $\frac{1}{2}$ loomaomaniku teha (kuidas loomaga on käitunud tema eluea jooksul). Näitus on looma jaoks täiesti uus situatsioon, uued hääled, uued lõhnad. Sellises situatsioonis saab loomaomanik aidata oma käitumise ja kohalolekuga luua loomale turvatunnet. Seda saab oskuslikult ära kasutada!

Loomade tundlikkuse tsoonid

Kust suunast läheneda? Kus algab looma nn. personaalne ruum? jne.

<http://www.grandin.com/behaviour/principles/flight.zone.html>

Tellijaja: Eesti Lihaveisekasvatajate Selts

Koostanud: Targo Pikkmeets

14.03.2016